

Редько В. Г.,

доктор педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу навчання іноземних мов,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ДИДАКТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АБРИСИ

Шкільний підручник іноземної мови – це основний засіб навчання мови і культури народу, що нею спілкується. Він конструюється відповідно до змісту чинної навчальної програми, а вона, у свою чергу, враховує вимоги держави щодо рівня володіння випускниками закладів загальної середньої освіти іноземною мовою на певному соціально-історичному етапі розвитку суспільства, ґрунтується на сучасних досягненнях дидактики, психології, методики, лінгвістики та інших суміжних з ними наук і узгоджується з базовими європейськими стандартами. Саме ці пріоритети, на наш погляд, мають визначати основну сутність цього засобу навчання.

Теорію підручникотворення в контексті педагогічних систем було розроблено В. П. Беспальком та представлено в його монографії «Теорія підручника: дидактичний аспект». Основою підходу вченого до побудови навчальної книги є загальна теорія педагогічних систем, у якій підручник розглядається як засіб, за допомогою якого моделюються основні властивості системи, а потім, відповідно до моделі, реалізується відповідний педагогічний процес [1, с. 12–13].

Ми розглядаємо сучасний шкільний підручник іноземної мови своєрідним цілісним навчально-методичним комплексом, диференційованим на певні структурні компоненти, у якому акумулюються цілі та зміст навчання, засоби їх реалізації, а також механізми методичної підтримки роботи вчителя, котрий скеровує освітню діяльність учнів, спрямовану на засвоєння змісту, спроектованого в навчальній книзі, забезпечує формування в них міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності, сприяє їхньому вихованню, розвитку й освіті. Усі функції підручника взаємопов'язані та спрямовані на досягнення спільної мети – сприяти оволодінню школярами іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування.

Характерно, що на всіх етапах розвитку галузі підручникотворення підручник, як основний засіб виконання цілей і реалізації змісту навчання, завжди був у полі зору як учителів, так і науковців. Для перших – він важливий засіб їхньої практичної діяльності, від якого різнобічно залежить успіх роботи. Другі сприймають його як об'єкт дослідження та як засіб, котрому належить визначальна роль у демонстрації особливостей і дієвості методичної системи, що на певному історичному етапі домінує у шкільній іншомовній освіті. У зв'язку з цим, підручник доцільно характеризувати як своєрідну модель цієї системи, оскільки він організовує й спрямовує діяльність учнів та вчителя і сприяє їхній взаємодії, зрештою – забезпечує конструювання та моделювання педагогічного процесу в цілому. Ефективність такої освітньої моделі, небезпідставно, залежить від педагогічних парадигм, характерних певному етапу розвитку суспільства. А отже, сучасний підручник є по суті макромоделлю системи навчання в цілому, який відбиває усі її компоненти, у тому числі цілі, зміст і структурування матеріалу, що методично організований відповідно до визначених цілей, педагогічний процес (різноманітні форми діяльності вчителя й учнів), методи, що розкриваються в сукупності прийомів, а також інші засоби навчання.

Надаючи шкільному підручникові особливих властивостей своєрідної моделі системи навчання, доцільно окреслити основні його характеристики:

1) підручник є відбитком як макросистеми навчання іноземних мов у цілому, так і її спеціальної інтерпретації, зумовленої особливостями кожної іноземної мови зокрема, та етапу (класу) навчання;

2) підручник є знаковою системою, що демонструє об'єкт дослідження, яким є реальний педагогічний процес, і забезпечує взаємодію його основних суб'єктів – учителя й учнів. Здатність підручника іноземної мови програмувати цю взаємодію та ефективно управляти нею є однією з його найсуттєвіших якостей.

Важливою ознакою якості змісту шкільного підручника іноземної мови є його можливість різнобічно забезпечувати свою адаптивність до діяльності вчителя й умов навчання, у яких він працює. Як засвідчує шкільна практика, методична система навчання, упроваджена у зміст навчальної книги, не завжди може бути адекватною реальній прогнозованій автором системі, а тому між учителем і підручником можуть виникати деякі протиріччя, позитивне вирішення яких залежить від професійної майстерності педагога, зокрема його творчих здібностей і набутого досвіду [2]. Відповідно, навчання іноземної мови за певним підручником буде лише наближатися до реальної системи з різним рівнем повноти. Розбіжності, що об'єктивно виникають між пропонованою моделлю навчання і реальною, зазвичай має ліквідувати вчитель. Через це рівень його професійної майстерності є визначальним чинником впливу на ефективне розв'язання проблеми: основна його діяльність на уроці, пов'язана з виконанням цілей і завдань навчання, – це оптимальне використання навчальної книги, у якій акумулюється навчальний зміст, але не менш важливим завданням є вміння адаптувати його до об'єктивних і суб'єктивних умов навчання. Звісно, не кожен учитель за різних причин на високому професійному рівні може це успішно зробити, а тому й виникають обставини, за яких той самий підручник у руках різних учителів дає різні результати. У зв'язку з цим цей засіб можна розглядати, з одного боку, підсистемою, що організовує навчальну діяльність учнів, а з іншого, – підсистемою управлінської діяльності вчителя, спрямованої на організацію успішного виконання школярами навчальної роботи. Ці дві підсистеми постійно перебувають у стані взаємної зумовленості та кореляції, і лише їх ефективна взаємодія здатна забезпечувати досягнення очікуваних результатів. Цьому може сприяти розширення або мінімізація змісту підручника, якщо в тому виникає потреба, а також прозоре подання в ньому дидактичної та методичної інформації для вчителя. Підручник повинен забезпечувати можливість ефективно управляти навчальним процесом, глибше й більш усвідомлено розуміти зміст концепції, на засадах якої він створений, дидактично і методично доцільно її застосовувати в навчальній діяльності.

Тенденція на компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов зумовлює дещо переглянути зміст сучасних підручників. У межах презентованої в них тематики для спілкування мають міститися навчальні матеріали, які сприяють формуванню ключових і предметних компетентностей.

Компетентнісно орієнтоване навчання іноземних мов доцільно розглядати як здатність учнів відповідно до вікових особливостей і потенційних можливостей усвідомлено виконувати навчальні дії, що забезпечують оволодіння іншомовним спілкуванням в усній і письмовій формах у межах сфер, тем, ситуацій та з допомогою мовних засобів, окреслених чинною навчальною програмою. Відповідно, компетентна особистість учня за результатами вивчення іноземної мови має бути здатною в межах вимог навчальної програми демонструвати вміння доцільно користуватися іншомовною інформацією, окресленою її комунікативними

потребами та презентованою соціальним оточенням, оцінювати її та добирати ту, яку потребує життєва діяльність, впливати на неї, адаптуючи її кількісні та якісні характеристики до власних іншомовних комунікативних намірів [3]. Учень у межах змісту навчальної програми засобами іноземної мови повинен уміти аргументовано висловлювати власні думки, ідентифікувати зміст прочитаних і почутих текстів, дотримуватися в різних соціальних середовищах адекватної комунікативної поведінки під час спілкування, прийнятої у країнах, мова яких вивчається, демонструвати своє ставлення до отриманої інформації з усних і письмових джерел.

Саме на виконання цих положень має спрямовуватися зміст сучасного шкільного підручника іноземної мови. Теоретично визначені дидактичні та методичні підходи до побудови змісту навчальної книги знайшли відбиток у шкільних підручниках іспанської мови, засвідчивши свою ефективність. На наш погляд, їх також можна розглядати методологічним підґрунтям для авторів під час конструювання ними змісту навчальної літератури з англійської, німецької, французької мов.

Галузь підручникотворення завжди перебувала в розвитку. Не було і не буде абсолютно чітких відповідей на всі питання, котрі її стосуються, що свідчить про її невичерпність. Зміна освітніх парадигм, нові соціально-педагогічні чинники впливу на оновлення цілей та змісту навчання іншомовного спілкування, застосування, окрім підручників, інших дидактичних засобів, зокрема новітніх інформаційних технологій, обов'язково зумовлять появу нових проблем, які потребуватимуть аналізу, певних узагальнень, висновків та актуалізації набутого досвіду підручникотворення і можуть стати предметом нових наукових досліджень.

Ключові слова: шкільний підручник іноземної мови, концептуальні засади, компетентісно орієнтоване навчання.

Література

1. Беспалько В. П. Теория учебника: дидактический аспект. Москва : Педагогика, 1988. 160 с.
2. Редько В. Г. Проектувальна діяльність автора шкільного підручника з іноземної мови. Рідна школа. 2009. № 11. С. 26–32.
3. Редько В. Г. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності учнів початкової школи. Проблеми сучасного підручника. Вип. 20. Київ : Педагогічна думка, 2018. С. 360–372.

Савченко О. Я.,

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України,
головний науковий співробітник відділу початкової освіти,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ – НОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ПІДРУЧНИКА З ЧИТАННЯ ДЛЯ 2 КЛАСУ АВТОРСТВА О. Я. САВЧЕНКО (2019))

Модернізована Європейською Радою у 2018 р. Директива про аудіовізуальні засоби масової інформації (Audiovisual Media Services Directive) посилює роль медіаграмотності. Директива закликає держави-члени ЄС сприяти розвитку навичок медіаграмотності у населення (Стаття 33а). ЄС розглядає медіаграмотність як феномен, що стосується різних